

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI ATROF-MUHIT BILAN
TANISHTIRISHGA DOIR XORIJIY TAJRIBALAR***Turdaliyeva Zarnigor Ulug‘bek qizi**NamDU magistranti*

Kalit so‘zlar: A.S.Simonovich, irodani yuksaltirish, jamoaviylik, tabiat, inson, psixologiya.

So‘nggi yillarda maktabgacha ta‘limni rivojlantirishga doir bir qancha normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqildi. Ularda sohada o‘z yechimini kutayotgan vazifalar aniq ko‘rsatildi. Xususan, maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari bo‘yicha qabul qilingan huquqiy hujjarlarda “ilg‘or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish, maktabgacha ta‘lim sifatini oshirish, maktabgacha ta‘lim muassasalarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta‘lim-tarbiya jarayoniga jahon amaliyotida keng qo‘llanadigan zamonaviy ta‘lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish” kabi vazifalar belgilangan [1]. Tabiat va jamiyat uyg‘unligi insoniyatning tarixiy rivojlanishida muhim mezon hisoblanadi. Biologik va ijtimoiy omillar ta‘sirida shaxs makon va zamonda o‘z faoliyatini amalga oshiradi. Bu faoliyat mazmunini atrofdagi voqea va tabiatdagi hodisalarning mohiyati, narsa va buyumlarning nomi, vazifasi, belgi-xususiyatlari hamda ularga munosabatlar tashkil etadi. Maktabgacha bolalik davrida bolada atrof olam haqidagi ilk tasavvurlar paydo bo‘ladi, atrofdagi voqea va hodisalarning oddiy o‘zaro aloqadorligi qonuniyatini anglash ko‘nikmasi shakllanadi. Shuningdek, bola olgan bilimni mustaqil ravishda amaliy faoliyatida qo‘llay oladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirish qiziquvchanlikni oshiradi. Bilish qobiliyati hamda “boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchisi imidji” rivojlantiriladi. Ijodiy tasavvur esa, bolada intellektual va shaxsiy sifatlarning shakllanishiga turtki bo‘ladi. Sezgi organlari orqali bolalar atrof olamni ko‘radi, his qiladi, anglaydi. Atrofnı anglashlari natijasida insonning tana a‘zolari va ularning vazifalari, sog‘lom hayot tarzi haqidagi tushunchalarga ega bo‘ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirishdan asosiy maqsad maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirishga oid mamlakatimiz va xorijiy olimlarning pedagogik g‘oyalarini o‘rganish hamda amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Mavzuga oid izlanishlar tahlili. Atrof olam bilan tanishtirish orqali bolalarda bilish jarayoni faollashadi. Sezgi, idrok, xotira va tafakkur rivojlanishida atrof olamdagi voqea va hodisalar, narsa va buyumlarning xususiyati muhim omil hisoblanadi hamda bolalarning intellektual rivojlanishi uchun zamin yaratadi. Tarbiyalanuvchilarning o‘z shaxsiy imkoniyatlarini namoyon etishlari,

bilim olishga bo‘lgan qiziqishi va ehtiyojini qondirishda ota-onaning e‘tibori, kattalarning shaxsiy namunasi, tarbiyachining bilimi va mahorati alohida o‘rin egallaydi. Bolalarga samimiy munosabat, ta‘limga zamonaviy yondashuv, xorijiy tajribalarni o‘rganish va ularga ko‘ra milliy ta‘lim berish usullarini qo‘llash bugungi kunda pedagog-tarbiyachilar oldidagi eng muhim asosiy vazifadir. Psixolog olim R.S.Nemovning fikricha, “Inson barcha bilimlarni turli manbalardan olishi mumkin. Inson bolalikda atrofidagi odamlarga duch keladi, ya‘ni ota-onasi, qarindoshlari va ularning o‘rnini bosadigan boshqa kishilar bilan muloqotda bo‘ladi. Bola kattalar bilan muloqotga kirishar ekan, ularning bolaga bildirgan munosabati, fikri ta‘sirida nutqni o‘zlashtiradi, unda o‘zini o‘zi baholash va o‘ziga ishonch hissi paydo bo‘ladi, shaxsiy tasavvurlar shakllanadi, atrofidagi narsa va buyumlar, odamlarni tushunishni o‘rganadi” [1.B342] Natijada, bola o‘zining bilish faoliyati hamda irodaviy va boshqa sifatini baholaydi. A.S.Simonovich “Bolalarda bir-biri va atrofidagi boshqa odamlarga bo‘lgan ijobiy munosabatning rivojlanishiga yordam berish; o‘yinlar orqali borliq va atrof olamni tahlil qilish; bolalarda hissiy intellektni amaliy va hayotiy yo‘llar bilan rivojlantirish; syujetli o‘yinlar orqali xulosa chiqarish; biror bir voqelikning kelib chiqish sababi va oqibatini o‘rgatish; bolalarga maktabda va sinfda o‘zini qanday tutish kerakligini o‘rgatish zarur” deb ta‘kidlaydi. Tengdoshining yutug‘i, o‘zining shaxsiy muvaffaqiyati va muvaffaqiyatsizligini qiyoslaydi, o‘zini tahlil qilish ko‘nikmasi shakllanadi. Bularning barchasi atrof olamning bolaga ta‘siri natijasida sodir bo‘ladi.

Buyum va narsalarni umumlashtirish ko‘nikmasini bola dastlab harakat orqali o‘zlashtiradi, keyin esa so‘z bilan mustahkamlaydi. Bola buyumlar va ularning vazifalarini o‘zlashtirib olgach, turli vaziyatlarda ulardan foydalanishni ham bilib oladi. Bola buyumlar va faoliyatning o‘zaro bog‘liqligini anglay boshlaydi. Ya‘ni harakat bilan buyumlarni o‘zgarishini tushunadi. Bunday manipulyativ harakatlar har qanday o‘yinchoq va buyumlar bilan bolaning o‘ynay olishini ta‘minlaydi.

M.Davletshin “asosan maktabgacha davrdan boshlab, bolaning mustaqil faoliyati kuchaya boshlaydi. Bog‘cha yoshidagi bolalarga beriladigan tarbiya ularning murakkab harakatlarni o‘zlashtirish, elementar gigiena, madaniy va mehnat malakalarini shakllantirish, nutqni rivojlantirish hamda ijtimoiy axloq va estetik didning dastlabki kurtaklarini hosil qilish davridir” deb maktabgacha yosh eng qulay senzitiv davr ekanini asoslaydi.[2.B54] Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida atrof-muhit bilan tanishtirish xilma-xil shakllarda: mashg‘ulotlarda, ekskursiyalarda, kundalik hayotda, kuzatishlarda, suhbatlarda hamda mehnatda amalga oshiriladi. Bolalarni atrof-muhit bilan tanishtirish mashg‘ulotlari bilimlarni bolalarning imkoniyati hamda tabiatning xususiyatlarini nazarda tutgan holda shakllantirish imkonini beradi. Tarbiyachi rahbarligida o‘tadigan mashg‘ulotlarda bolalarda dastur talablariga muvofiq elementar bilimlar shakllanadi, asosiy bilish jarayonlari va bolalarning qobiliyatlari ma‘lum bir tartibda rivojlantiriladi. Kundalik hayotda kuzatish, o‘yin, mehnat vaqtida

bolalarning shaxsiy bilimlari yig‘ilib boradi. Mashg‘ulotlar ularga aniqlash va tizimlashtirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Волобуева Л.М., Авилова А. История дошкольной педагогики. Учебнометодические материалы. М.: МПГУ, 2017- 60 с
2. Davis J. Revealing the research ‘hole’ of early childhood education for sustainability: a preliminary survey of the literature. USA.- 2009.

